วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆส ปริทรรศน์
Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review
ISSN : 3057-1952 (ONLINE)

บทวิจารณ์หนังสือ วิจารณ์ดุษฎีนิพนธ์

ชื่อเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูตสาย อินเดีย–เนปาล ตามหลักพุทธจิตวิทยา

A Model Of Active Buddhist Dissemination Of India–Nepal Overseas Dhammaduta Monks Based On Buddhist Psychology

ชื่อผู้วิจัย พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร)

ชื่อผู้วิจารณ์ พระวัชรพล โฆษธมฺโม

PhraWatcharapon Khosadhammo

E–mail maijimfaan@hotmail.com

Received: March 9, 2026 **Revised:** August 10, 2026

Accepted: August 10, 2026

ความนำ

งานดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูตสายอินเดีย–เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา” เป็นผลงานวิจัยของพระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร) นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2561 ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ 1.เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสายอินเดีย–เนปาล 2.เพื่อสร้างรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูตไทยสายอินเดีย–เนปาล 3.เพื่อนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูตสายอินเดีย–เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา ผู้วิจัยมีความสนใจในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต สายอินเดีย–เนปาล เนื่องจากผู้วิจารณ์ได้ผ่านการอบรมหลักสูตรและเคยปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตสายอินเดีย–เนปาล จึงมีความสนใจศึกษาเพื่อทบทวนวรรณกรรม ได้เห็นแนวทางที่เป็นประโยชน์นำมาต่อยอดเป็นแนวคิดในการทำวิจัยและมีข้อสังเกตอยู่หลาย ๆ ประเด็น จึงได้นำงานดุษฎีนิพนธ์ทางพระพุทธศาสนาเรื่องนี้มาวิจารณ์ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจตามโครงสร้างของดุษฎีนิพนธ์โดยภาพรวมประกอบไปด้วย บทที่ 1 บทนำเรื่อง ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มุ่งเน้นศึกษาไปที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูต บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย บทที่ 4 ผลการวิจัย และบทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ซึ่งดุษฎีนิพนธ์นี้มีจำนวน 91 หน้า (ไม่รวมภาคผนวก) ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การศึกษาภาคสนาม (Field Study)

โครงสร้างงานดุษฎีนิพนธ์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเขียนโครงสร้างดุษฎีนิพนธ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ บทที่ 1.บทนำ, บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง, บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย, บทที่ 4 ผลการวิจัย, และบทที่5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ เป็นไปตามคู่มือของบัณฑิตวิทยาลัยที่ได้กำหนดให้ดำเนินการตาม ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาขั้นตอนในการทำวิจัยถูกต้องตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งแต่ละบทได้กล่าวถึงความสำคัญของงานวิจัยอย่างชัดเจนทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ ซึ่งแต่ละส่วนโดยภาพรวมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน สามารถอธิบายวิธีการการวิจัยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ครบถ้วนตามกระบวนการวิจัยและมีความเชื่อมโยงของแต่ละหัวข้อ ในการเขียนข้อเสนอการวิจัยทั้งหมดได้มีเทคนิคการเขียนข้อเสนอการวิจัยให้น่าสนใจและมีจุดเน้นที่เห็นความเชื่อมโยงกับโจทย์การวิจัยใช้เป็นหลักฐานในการอ้างอิงติดตามหรือตรวจสอบการดำเนินการวิจัยได้เป็นอย่างดี

เนื้อหาของดุษฎีนิพนธ์โดยย่อ

ผู้วิจารณ์ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ โดยเฉพาะสายอินเดียเนปาล ที่มีกำลังสำคัญในการเผยแผ่และมีรูปแบบที่น่ายกย่องนำมาเป็นตัวอย่างผู้วิจารณ์จึงต้องการศึกษาเพื่อนำมาเปรียบเทียบกับแนวคิดที่ผู้วิจารณ์ได้วางรูปแบบไว้ จากที่เคยศึกษามา โดยรวมแล้วเนื้อหามีความสมบูรณ์ต้องชื่นชม ผู้วิจัยที่มีความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อวงการพระธรรมทูต ดั่งผู้วิจารณ์จะขอยกตัวอย่างมานำเสนอดังต่อไปนี้

บทที่ 1 ผู้วิจัยได้เขียนความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาโดยกล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันในการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตซึ่งจะต้อง ทำงานให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน โดยจะต้องสอนทั้งธรรมะและเข้าใจชุมชน โดยเฉพาะพระธรรมทูตสายอินเดีย–เนปาล ที่มีการจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากว่า 60 ปีแล้ว ในส่วนคำถามงานวิจัยมีความกระชับ และตรงจุด มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยอีก 3 ข้อ ขอบเขตเนื้อหาจะมุ่งศึกษาการเผยแผ่พระธรรมทูตเชิงรุกโดยอ้างจากหลักฐานตามพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยเลือกจากกลุ่มพระธรรมทูตผู้ปฏิบัติศาสนกิจไม่น้อยกว่า 5 ปี ในพื้นที่ประเทศอินเดียและเนปาล จำนวน 32 วัด ใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูล 1 ปี มีการตั้งคำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 8 ศัพท์ พร้อมทั้งตั้งประโยชน์ของการวิจัยครั้งนี้ด้วย

บทที่ 2 เป็นแนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาก็จะเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับพระธรรมทูตทั้งพระธรรมทูต ในสมัยพุทธกาล หรือหลังพุทธกาลก็ตาม พร้อมทั้งยังมีแนวทางการสอนและคำสอนต่าง ๆ ของพระธรรมทูต กล่าวถึงพระธรรมทูตเชิงรุกที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในปัจจุบัน และยังได้ยก ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย นอกจากแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกแล้วยังมีรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าที่ทรงวางหลักไว้ด้วย นอกจากแนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคก่อนแล้วยังมีการนำการสื่อสารหรือการเผยแผ่ยุคปัจจุบันมาอ้างอิงด้วย เอกสารอ้างอิงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีจำนวน 16 เล่ม/ท่าน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทที่ 3 จะกล่าวถึงวิธีการดำเนินการวิจัยพร้อมทั้งยกวัตถุประสงค์ขึ้นมา 3 ข้อด้วยกัน รูปแบบของการวิจัยจะเป็นการศึกษาภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยจะมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีการออกแบบเครื่องมือการวิจัย 2 ฉบับ มีคำถามงานวิจัยมีการแบ่งกลุ่ม โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือให้ ความยากของบทนี้คือการรวบรวมคำถามและเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงลึก โดยมีการโฟกัสกรุ๊ป มีการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตในอินเดีย จำนวน 17 ท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเห็นการปฏิบัติ หน้าที่การทำงานของแต่ละท่านมาเป็นระยะเวลาหนึ่งก็เห็นสมควรว่าเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีการกำหนดกลุ่มโฟกัสกรุ๊ปเพื่อเก็บข้อมูลในพื้นที่ นอกจากนั้นยังมีฆราวาสผู้มีประสบการณ์ในอินเดียให้ความเห็นเกี่ยวกับการทำงานของพระธรรมทูตเชิงลึกด้วย

บทที่ 4 มีการนำเสนอการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาการเผยแผ่พระธรรมทูตเชิงรุกของพระธรรมทูตสายอินเดีย–เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา ผู้วิจัยได้เขียนตอบวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มีการเก็บภาพการปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ มีการสรุปผลของการปฏิบัติหน้าที่

บทที่ 5 บทสรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ โดยผู้วิจัยได้มีการยกวัตถุประสงค์และการสรุปการทำงานของพระธรรมทูต เห็นถึงรูปแบบของการทำงานพระธรรมทูตอย่างชัดเจน ในการอภิปรายผล ยังมีการยกงานวิจัยของนักวิจัย อีกหลายท่านมาสนับสนุนแนวคิดของนักวิจัย มีการเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปด้วย

บทวิจารณ์

ในประเด็นบทวิจารณ์งานดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูตสายอินเดีย–เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา” ที่ผู้วิจารณ์ได้นำมาศึกษาเพิ่มเติมนั้นเพราะมีความสนใจในการทำงานของพระธรรมทูตซึ่งเป็นสายงานของผู้วิจารณ์อยู่แล้ว ดังนั้นจึงได้นำมาศึกษาเพิ่มเติมทั้งแนวคิดรูปแบบและได้ความรู้จากบทสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้สรุปไว้ โดยไม่ได้มีเจตนาตำหนิติติงในการทำวิจัยของผู้วิจัย แต่ผู้วิจารณ์มองเห็นว่าจะเกิดประโยชน์ต่อผู้ให้ความสนใจในงานของพระธรรมทูตและนำไปเผยแผ่ ดังนั้นผู้วิจารณ์จึงได้ยกประเด็นบางประเด็นที่มีความคิดเห็นด้วยและเห็นต่างบ้างในความคิดเห็นของผู้วิจารณ์ดังต่อไปนี้

แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วย

ผู้วิจารณ์มีแนวคิดที่เห็นด้วยและเล็งเห็นถึงประโยชน์ของงานดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้อยู่หลายประเด็นดังต่อไปนี้คือ

บทที่ 1

ประเด็นที่ 1. บทคัดย่อ หน้า ก.

ผู้วิจัยได้อ้างวัตถุประสงค์ 3 ข้อในการวิจัยครั้งนี้ มีรูปแบบที่ใช้ในการวิจัยและกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษาพร้อมทั้งช่วงเวลาและมีการสรุปผลของการวิจัย ผู้วิจัยได้ตอบวัตถุประสงค์ไว้ 3 ข้อ มีองค์

ความรู้คือ รูปแบบกระบวนการการทำงานของพระธรรมทูตเชิงลึกเป็นรูปแบบโมเดล 4S Model ที่สามารถเข้าใจได้ง่ายมากขึ้นด้วยเป็นองค์ความรู้ใหม่

ประเด็นที่ 2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย หน้าที่ 4.

วัตถุประสงค์ของการศึกษามีทั้งหมด 3 ข้อด้วยกัน โดยใน 3 ข้อนี้ได้บอกถึงกระบวนการการเผยแผ่การทำงานของพระธรรมทูต มีการสร้างรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกและการนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนานับว่ามีความสมบูรณ์ทั้ง 3 วัตถุประสงค์ ผู้วิจารณ์เห็นด้วยว่าเป็นการตั้งวัตถุประสงค์ที่ดี มีการนำเสนอการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูตในอินเดีย–เนปาล และชี้ให้เห็นว่าต้องการนำผลการเผยแผ่ พร้อมนำเสนออย่างชัดเจน

บทที่ 2

ประเด็นที่ 3. แนวคิดทฤษฎีการวิจัยที่เกี่ยวข้อง หน้าที่ 7.

มีการแบ่งประเด็นในการที่จะศึกษาแยกออกเป็นประเด็นประเด็นทั้งหมด 5 ประเด็นด้วยกัน ผู้วิจารณ์มองว่าเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าและการศึกษาที่จะสามารถเข้าใจงานได้โดยอ่าน คำเกริ่นนำของผู้วิจัย พร้อมทั้งยกอ้างอิงที่เหมาะสมทั้งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ทั้งสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช ทั้งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)[1] เป็นต้น ทำให้งานวิจัยครั้งนี้มีความน่าเชื่อถือและน่าสนใจ การยกบุคคลที่สำคัญให้ความหมายในคำศัพท์แต่ละคำศัพท์มีความเหมาะสมทั้งในด้านคุณวุฒิและวัยวุฒิ และมีการยกพระไตรปิฎกขึ้นมาอ้างอิงเป็นระยะ (เรื่องการเผยแผ่)

ประเด็นที่ 4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระธรรมทูต หน้า 10–11.

ผู้วิจารณ์เล็งเห็นคุณค่าของคุณสมบัติเฉพาะตัวของพระธรรมทูต มีการระบุคุณสมบัติของผู้จะเข้าอบรมพระธรรมทูต[2] เช่น มีความรู้เชี่ยวชาญในเรื่องพระธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนา มีความสามารถในการเผยแผ่หรือสื่อพระธรรมคำสอนทั้งปริยัติและปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวิปัสสนากรรมฐาน และด้านพิธีกรรมต่าง ๆ นับเป็นคุณสมบัติที่พระธรรมทูตควรมี สมควรยกให้เป็นประเด็นหลัก ๆ เพื่อชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นประโยชน์ในการคัดเลือกพระธรรมทูตรุ่นต่อไป

บทที่ 3

ประเด็นที่ 5. การศึกษาภาคสนาม หน้า 41.

จากที่ผู้วิจัยได้ทำการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบบเจาะจง โดยกำหนดคุณสมบัติ คือ เป็นพระธรรมทูตสายอินเดีย–เนปาลที่มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 17 ท่าน ผู้วิจัย

---

[1] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543, หน้า 382.

[2] พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน, “การพัฒนาพระธรรมทูตไทยเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ”, **วารสารมหาจุฬาวิชาการ,** ปีที่ 7 ฉบับที่ 3, 2563. หน้า 258–261.

เห็นสมควร โดยเฉพาะ พระธรรมโพธิวงศ์ เจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญงานพระธรรมทูตสายอินเดีย–เนปาล พระครูสิทธิปริยัติวิเทศ (ดร.พระมหาฉลอง จนฺทสิริ)[3] เจ้าอาวาสวัดไทยไวสาลี อินเดีย เป็นพระธรรมทูตท่านแรกที่เข้าถึงชุมชน จัดกิจกรรมการแข่งขันกีฬาให้ชาวอินเดียในท้องที่ จนเป็นที่ยอมรับในระดับนักการเมืองในรัฐ ทั้งนำลูกหลานชาวอินเดียหันเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา พระครูปริยัติธรรมวิเทศ (พระมหาพัน สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดไทยนาลันทา ก็เป็นอีกท่านที่จัดกิจกรรมเชิงรุก ทั้งการจัดกิจกรรมบรรพชาสามเณรชาวอินเดียเป็นจำนวนมากในเขตนาลันทา เป็นต้น โดยรวามแล้วผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากพระธรรมทูตที่มีคุณภาพที่ทำงานในพื้นที่

[3] Posttoday, “ชวนผู้มีจิตศรัทธาร่วมสร้างโรงพยาบาลที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย”, 2562, [ออนไลน์], แหล่งที่มา https://www.posttoday.com/lifestyle/668062 [สืบค้นเมื่อ 10 มี.ค. 2566].

บทที่ 4

ประเด็นที่ 6. ด้านการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ หน้า 51.

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับบทสัมภาษณ์ (เห็นด้วยกับวัตถุประสงค์) เรื่องการเป็นพระธรรมทูต โดยสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ที่ท่านได้ระบุถึงคุณสมบัติพระธรรมทูต เช่น ต้องมีใจรัก ความอดทน และเสียสละ[4] มีภูมิรู้ความสามารถในการสื่อสารนำหลักธรรมเข้าหาชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชน ประสานงานกับทางเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เน้นติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ร่วมกิจกรรมกับชุมชน และเชิญเขาเข้ามาร่วมกิจกรรมกับทางวัดเป็นประจำ การสื่อสารก็จะเข้าใจกันเรียนรู้ร่วมกันก็จะเชื่อมสัมพันธไมตรีกัน

แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นต่าง

การพิจารณาการวิจารณ์ครั้งนี้เป็นเพียงการยกข้อสังเกตในมุมมองของผู้วิจารณ์ซึ่งเป็นเพียงแนวคิดเท่านั้นโดยผู้วิจารณ์ได้เล็งเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยของผู้มีความสนใจในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้นเพื่อประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาผู้วิจารณ์จึงได้หยิบยกบางประเด็นที่ผู้วิจารณ์เห็นว่ามีความคลาดเคลื่อนมีแนวคิดหรือคำตอบที่ยังไม่ชัดเจนมาศึกษาเป็นวิทยาทานเท่านั้นไม่ได้มีวัตถุประสงค์อื่นแต่อย่างใด

บทที่ 1

ประเด็นที่ 1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาหน้าที่ 1–4.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมีความยาวมากจนเกินไป โดยมีเนื้อหา 4 หน้าด้วยกัน การใช้ย่อหน้าไม่มีความกระชับ ใช้ย่อหน้าจำนวน 5 ย่อหน้าด้วยกัน ย่อหน้าด้วยกัน โดยปกติทั่วไปแล้วผู้วิจารณ์เห็นสมควรว่าควรปรับเนื้อหาให้กระชับยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในส่วนที่กล่าวถึงปัญหา ควรที่จะมีความกระชับและกล่าวถึงพระธรรมทูตในครั้งพุทธกาลด้วย อาจเป็นจากพระไตรปิฎกหรือจากนักวิชาการที่มีความโดดเด่นทางพระพุทธศาสนาที่น่าเชื่อถือ เช่น พระพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสให้พระภิกษุไปประกาศ พระพุทธศาสนาเพื่อให้พระพุทธศาสนาปรากฏเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก ที่ทรงตรัสว่า “จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน”[5] หรือกระบวนการการแสดงพระธรรมเทศนาตามแนวที่พระพุทธเจ้าได้ให้แนวทางไว้คือ“แสดงธรรมไปตามลำดับไม่ตัดลัดขั้นตอน ยกเหตุผลประกอบแสดงให้เข้าใจ แสดงธรรมด้วยจิตที่มีเมตตาเป็นที่ตั้ง ไม่เห็นแก่อามิสและไม่แสดงธรรมกระทบตนเองและผู้อื่น”[6] เป็นต้น หาเพิ่มเติมพระพุทธพจน์เหล่านี้จะเห็นได้ว่ามีความน่าเชื่อถือ

---

[4] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: กองทุนรักษ์ ธรรมเพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา, 2543), หน้า 2–17

[5] วิ.ม. (ไทย) 4/32/40.

[6] องฺ.ปญฺจก. 22/159/205

หากผู้ต้องการศึกษาได้ค้นคว้าตามก็จะทำให้เกิดความศรัทธาและสนใจในการศึกษาเนื้อหาของงานวิจัยชิ้นนี้มากยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ 2. นิยามศัพท์ หน้าที่ 5.

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตเห็นว่า การนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในงานวิจัย มีจำนวน 8 คำศัพท์ ซึ่งผู้วิจารณ์ได้มองว่ามีมากเกินไป ตามหนังสือคู่มือดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ ตีพิมพ์ครั้งล่าสุด ครั้งที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562 ที่ทางบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้กำหนดไว้ ได้อธิบายไว้ว่า ข้อที่ 3 ศัพท์ที่นำมานิยามควรเป็นคำหลัก (Keywords) ในงานวิจัยนั้น มักปรากฏอยู่ในชื่อเรื่องหรือวัตถุประสงค์การวิจัย[7] จากชื่อเรื่องและวัตถุประสงค์ไม่ใช้ศัพท์ “พระธรรมทูตสายต่างประเทศ” และ “หลักพุทธธรรม” ผู้วิจารณ์จึงมองว่ามีความคลาดเคลื่อนจากคู่มือ

บทที่ 2

ประเด็นที่ 3. พระธรรมทูตหลังยุคพุทธกาล หน้าที่ 8.

ผู้วิจัยได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัย พุทธกาลจนถึงพระเจ้าอโศกมหาราช ยังคงอาศัยรูปแบบการเผยแผ่ธรรมโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้เผยแพร่ธรรม ผู้วิจารณ์เล็งเห็นว่าควรนำ เสนอรูปแบบการเผยแผ่ของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลเช่น กระบวนการการรักษาสืบต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า การรักษาสืบต่อพระไตรปิฎกนั้นท่านทำกันมาอย่างไร เรื่องนี้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) แบ่งเป็น 2 ยุค คือ 1. ยุคที่สืบต่อมาด้วยการทรงจำแบบปากเปล่า เรียกว่ามุขปาฐะ หรือมุขบาฐ และ 2. ยุคที่ได้จารึกเป็นตัวอักษร เช่น ในใบลาน เป็นต้น ช่วงแรก เป็นยุคของการรักษาไว้ด้วยการทรงจำ โดยสวดหรือสาธยาย เท่านั้น[8] เพื่อให้ผู้ศึกษาได้รู้กระบวนการการเผยแผ่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 3

ประเด็นที่ 4. การวิเคราะห์เชิงข้อมูล หน้า 43.

ผู้วิจัยได้ยกมาเป็นเพียงขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัยไม่มีข้อมูลหรือคำอธิบาย โดยผู้วิจารณ์มองเห็นว่าควรนำขั้นตอน วิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยมานำเสนอให้ผู้ศึกษาได้อ่านโดยย่อ ๆ เพื่อให้ได้เห็นภาพของการวิเคราะห์ข้อมูล โดยในบทนี้ยังเป็นแค่รูปแบบของการวิจัยเท่านั้น

บทที่ 4

ประเด็นที่ 5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล หน้า 67–79.

---

[7] คณะกรรมการบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มือดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์**, หน้า 28.

[8] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้**, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2545, หน้า 39.

ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้มีการยกโมเดล ของการเผยแผ่พระธรรมทูตเชิงรุกมีจำนวนมากเกินไป คือ 6 โมเดลด้วยกัน รวมถึงการอธิบายคำศัพท์ที่ได้หยิบยกมาเป็นโมเดล มีจำนวนมาก และอาจเป็นธรรมทั่วไป ผู้วิจารณ์เห็นว่าที่ควรอยู่ในบทที่ 2 เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นต้น

ผู้วิจารณ์มองว่าควรนำไปอธิบายไว้ในส่วนของบทที่ 2 จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจงานวิจัยครั้งนี้มากกว่าการนำมาวางไว้ตอนท้ายของบทสรุป

ประเด็นที่ 6. บทสรุปหน้า 80.

ผู้วิจารณ์เห็นว่าควรสรุปโดยย่อและ เข้าใจโดยง่าย ไม่ควรมีการอธิบายความหมายของคำแต่ละคำที่ผู้วิจารณ์ได้หยิบยกมา ควรนำมาย่อยให้เป็นเนื้อหาเดียวกัน เพื่อให้ผู้อ่านนั้นมีความเข้าใจองค์ความรู้โดยรวม โดยข้อสรุปเรื่องราวในดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ เฉพาะประเด็นที่สำคัญ ๆ ของงานทั้งหมด และควรจะระบุผลงานสำคัญที่ได้ค้นพบในการศึกษาวิจัย[9]

บทที่ 5

ประเด็นที่ 7. ข้อเสนอสำรับการวิจัยในครั้งต่อไป หน้า 86.

ในข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปจากที่ผู้วิจารณ์ได้ศึกษาเห็นควรว่าควรมีเพียงหัวข้อของการวิจัยเท่านั้นไม่ควรนำข้อมูลอื่น ๆ มาวางไว้ในข้อเสนอเพราะอาจจะทำให้งานที่ออกมานั้นมีความคลาดเคลื่อนมีการชี้นำมากจนเกินไป โดยนิยมสรุปข้อเสนอแนะเป็น 3 ด้านคือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนั้นผู้วิจารณ์เห็นสมควรว่าควรมีเพียงหัวข้อหรือชื่อเรื่องเท่านั้นในการนำเสนอ[10] (นำงานวิจัยมาอ้าง) คู่มือ

ประโยชน์ของงานวิจารณ์ดุษฎีนิพนธ์

จากการศึกษาข้อมูลดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้แล้ว ผู้วิจารณ์ได้เห็นรูปแบบของการทำงานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ โดยเฉพาะพระธรรมทูตสายต่างประเทศอินเดีย– เนปาล ซึ่งเป็นผลผลิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ที่ทำงานมากกว่า 60 ปี รวมถึงรูปแบบการทำงานเชิงลึกของพระธรรมทูตในพื้นที่ ได้มองเห็นถึงความเสียสละทั้งสติปัญญาแรงกายและกำลังทรัพย์ รวมถึงได้เห็นทฤษฎีต่าง ๆ ของนักวิชาการที่มีความรู้ด้านการเผยแผ่ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการฝึกอบรมพระธรรมทูต ได้ถวายงายเผยแผ่แด่พระพุทธเจ้าอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ผู้วิจารณ์ได้เกิดมุมมองและองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในการศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพ คุณภาพภาคสนาม เป็นต้น นอกจากนี้ทำให้ผู้วิจัยได้เกิดการกระตุ้นในเรื่องการอ่านและการคิดวิเคราะห์เพื่อนำมาปรับปรุงให้ชิ้นงานของผู้วิจารณ์มีคุณภาพมากขึ้นตามลำดับ ที่มีผลสะท้อนกลับมาในทางที่ดี

---

[9] คณะกรรมการบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มือดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์**, หน้า 82.

[10] เรื่องเดียวกัน, หน้า 82.

สรุป

ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูตสายอินเดีย–เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา”ของพระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร) สาขาพุทธจิตวิทยา ดุษฎีนิพนธ์เป็นการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การศึกษาภาคสนาม (Field Study) ที่สร้างองค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อวงการพระธรรมทูตสายต่างประเทศ บอกบริบทของงานว่าทำอะไร เนื้อหามาวาง ไม่ว่าจะเป็นสายยุโรป สายอเมริกา สายอินเดีย–เนปาล หรือแม้แต่พระธรรมทูตภายในประเทศ งานวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับพระธรรมทูต 2) แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก 3) แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาการสื่อสาร โดยได้คำตอบงานวิจัยและต่อยอดพัฒนาออกแบบสอบถามและวิเคราะห์เนื้อหานำไปสู่การสรุปผลวิจัยและพัฒนาเป็นองค์ความรู้ที่ได้ในงานวิจัยนี้

คุณค่าของงานวิจัยนี้ที่ผู้วิจารณ์ได้รับคือ เป็นการถอดบทเรียนในการทำงานที่มีจุดมุ่งหมายของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และส่งเสริมให้พระธรรมทูตรุ่นหลังได้มองเห็นถึงรูปแบบการทำงานการแก้ไขปัญหาและวิธีการที่จะทำประโยชน์ให้แก่สังคมในพื้นที่การปฏิบัติงานนั้น ๆ โดยสามารถนำมาเป็นตัวอย่างหรือยกมาเป็นรูปแบบใช้ในการฝึกอบรมพระธรรมทูตรุ่นใหม่ ให้ได้มองเห็นถึงสภาพปัญหา หน้าที่ที่ตนเองนั้นต้องรับผิดชอบ ปรับปรุงพัฒนาตัวเองให้เหมาะสมกับงานและองค์กรได้อย่างดียิ่งขึ้น เป็นงานวิจัยที่ทรงคุณค่าในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการได้ความรู้จากพระธรรมทูตที่มีประสบการณ์ในพื้นที่หรือพระธรรมทูตเชิงลึกเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทำให้เราได้เห็นสภาพปัญหาที่แท้จริง รวมถึงยังมีแนวทางการแก้ปัญหาเพื่อให้เรานำมาปรับปรุงให้งานมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย ประเด็นหลัก ๆ ที่สำคัญคือ การใช้ภาษา การสื่อสาร และการเข้าถึงชุมชน ที่จำเป็นต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ โดยผู้วิจารณ์ได้มีความเห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ในงานวิจัยเล่มนี้

บรรณานุกรม

คณะกรรมการบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **คู่มือดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2562.

พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร). “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูตสายอินเดีย–เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2561.

พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน. “การพัฒนาพระธรรมทูตไทยเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ”. **วารสารมหาจุฬาวิชาการ.** ปีที่ 7 ฉบับที่ 3. 2563.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกแปลฉบับภาษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก. 2545.

เสถียร โพธินันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.** ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2. 2537.

